

1933 ÜNİVERSİTE REFORM'U ve ASTRONOMİYE GETİRDİKLERİ

Prof. Dr. Nüzhet GÖKDOĞAN
(*Istanbul Üniversitesi*)

Sayın Dekan, Sayın Öğretim üyeleri, Sayın Misafirler ve Sevgili Öğrenciler,

Üniversitemizin 540. kuruluş yıldönümünü kutlama programında yer alan ve İstanbul Üniversitesi Gözlemevi Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Fen Fakültesi ve Türk Astronomi Derneğinin büyük bir kadirşinaslık eseri olarak adımı verdikleri bu sempozyum için bütün ilgililere ve Tertip komitesi üyelerine ayrı ayrı pek çok teşekkür ederim.

Türklerde bilim kuruluşlarının kökeni XI. yüz yılın ikinci yarısında kurulan Türk-İslâm medreseleridir. Bunlar cami, imaret ve sağlık merkezinden oluşan bir külliyenin içinde bulunuyordu.

İlk Selçuklu Sultanı Tuğrul bey (1037-1063) Nişapur'da 1040 yılında bir medrese yaptırdı. Nişapur'da kurulan medreselerin en önemlilerinden biri de Selçuklu vezir Nizamülmülk tarafından kurulan Nizamiye medresesidir.

Nizamülmülk 1066 yılında ünlü fıkıh adamı Ebu İshak Şirazi için Bağdatta ikinci Nizamiye medresesini kurmuştur. Bu medresede öğrencilere maddi yardımda bulunarak onları yedirip içirip barındıran okul tipini ortaya koymuştur. Bu medreseye eski Türk geleneğine uyularak, çarşılar, han, hamam ve çiftlikler vakfedilmişti. Bu medresede diğer medreselerde olduğu gibi yalnız dinî bilgiler değil, matematik, astronomi gibi pozitif ilimler de öğretiliyordu. Bir de hastanesi vardı. Avrupada benzer kuruluşların daha sonraki tarihlerde kuruldukları göz-önüne alınacak olursa, bu medreseye ilk üniversite demek mümkündür. Bundan sonra Türklerin hakim olduğu bütün İslâm ülkelerinde dini koşulları esas olarak alan öğretim ve eğitimi onlara göre düzenleyen medreseler açıldı. XII. yüzyılda sadece Bağdat'ın doğu kesiminde 30 medrese vardı.

Nizamül-mülk'ün önderlik ettiği Türk tipi medreselerin en çok gelişme gösterdiği yer Türklerin yeni vatanı Anadolu'dur.

Osmanlı Devletinin kuruluşundan sonra Orhan Gazi tarafından ilk medrese İznik'te (1331) kuruldu. Süleyman paşa da İznik'te bir medrese kurdu. Meşhur bilgin Şemseddin Mehmet el-Fenari'nin (1351-1432) bu medresede yazdığı mantık kitabı son zamanlara kadar medreselerde okutulmuştur.

İlk Osmanlı ilim merkezi olan İznik'in yerini sonra Bursa daha sonra da Edirne aldı.

Buralarda kurulan medreselerde diğer Anadolu medreselerinde olduğu gibi fıkıh ve kelâm yanında akli ilimlerden mantık ve matematik de ihmal edilmemiştir. Nitekim Bursa'da doğan Türk matematikçi ve astronom Kadı-Zade-i Rumi Semerkand'a gitmiş ve orada rasathane Müdürlüğüne ve Semerkand Medresesi Reisliğine atanmıştır.

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet şehirdeki 8 kilise ve manastırı medrese haline getirmiş ve öğretim meselelerini yeniden ele almıştır.

Fatih Sultan Mehmet daha sonra yaptırdığı yeni Cami, bu günkü adı ile Fatih camii'nin iki yanında dördü kuzeyde (Karadeniz) dördü güneyde (Akdeniz) olmak üzere, yüksek öğretim için birer dersaneli sekiz medreseden oluşan Sahne Seman-rekizli medrese adı verilen devrin en büyük medreselerini yaptırmıştır. Daha sonra bu medreselere öğrenci yetiştirmek üzere sekiz medrese daha kuruldu. Orta öğretim için kurulan medreselerdeki öğrenci sayısı 600 idi.

Türklerde astronominin en çok geliştiği devre Semerkand ekolünün Uluğ bey zamanına rastlar. Nispeten Yüksek Matematik'in Anadolu'ya girmesi de yine bu devreye rastlar. Semerkand'da Bursalı Kadızade-i Rumi'nin öğrencilerinden Şirvanlı bir âlim olan Fethullah, Kastamonu'ya gelmiş ve orada yerleşerek astronomi ve matematik okutmuştur.

İstanbul'a ilk yerleşen Astronom ise Ali Kuşçu'dur. Ali Kuşçu, Kadızade'den sonra Uluğ bey'in rasathanesine müdür olmuş ve onunla beraber meşhur astronomik cetvellerin hazırlanmasında çalışmıştır. Uluğ beyin öldürülmesinden sonra Azerbaycana geçmiştir. Bu sırada İran kralı Uzun Hasan, kendisini fevkelâde elçi payesi ile Fatih Sultan Mehmed'e göndermiş. İlimle çok ilgilenen padişah kendisini hemen Ayasofya medresesine müdür olarak atamıştır. Ali Kuşçu'nun İstanbul'a gelmesi ile bizde ilmi Astronomiye doğru atılan ilk adım onun vefatı (1474) ile olduğu yerde kalmıştır.

Fatih'ten sonra II. Beyazıt ta İstanbul'da bir külliye kurmuştur.

Bundan sonra Kanunî Sultan Süleyman, 1550-1557 yılları arasında Osmanlı Devletinin en ileri kuruluşlarından biri olan Süleymaniye Medreselerini kurdu.

XVI. yüzyılda da medrese yapımı sürmüştür. Fatih Sultan Mehmed ile başlayan ve Kanunî Sultan Süleyman ile devam eden Medrese devri bu kuruluşların

memleketimizdeki en parlak devridir. Medreselerde din dersleri yanında, Fıkıh, Mantık, Belagat, Hesap ve Hendese, Heyet ve Felsefe dersleri de okutuluyordu.

Heyette ders kitabı olarak Türk Astronomi âlimi Çağmini'nin el-Mulahhas adlı eseri ile bunun Kadızade tarafından yapılmış şerhi ve Ali Kuşçu'nun Risalei-i Fethiye'si okutuluyordu.

Medrese teşkilâtı XVI. yüzyılın sonlarına kadar intizamını korumuş, bundan sonra zedegan denilen mollazadelere, hatta okuyup yazma bilmeyenlere rûus verilmiş ve kadılıklara atanmışlardır.

Avrupa'da onbeşinci yüzyılın mucize adamı Leonardo da Vinci'nin keşifleri bir tarafa bırakılacak olursa on yedinci yüzyılın ortalarına kadar pozitif bilimlerin temeli atılmamış ve bilim, teoloji ve felsefeden ibaret kalmıştır. O devirde Üniversiteler hemen tamamen teoloji okullardır. Bizde de Avrupada da durum böyle idi. Fakat Leonardo, Kepler, Galilei Galileo ve Newton'un keşiflerinden sonra Avrupa'da yeni bir çığır açılmış ve Avrupa bilim kuruluşları hemen buna ayak uydurmuştur. İlahiyat Fakültelerinin yanında pozitif bilim Fakülteleri doğmaya başlamıştır. Bunda Rönesans'ın da büyük rolü vardır. Avrupada bu uyanış yeni harp silahlarının ve teknolojilerin üretilmesine yolaçmış ve bizde de arka arkaya gelen askerî yenilgilere neden olmuştur.

Yeni bulunan kara ve deniz ateşli silahlarını kullanmak ve yurt içinde üretmek ancak pozitif bilimler sayesinde mümkün olabilirdi.

I. Mahmut (1730-1757) zamanında modern askerlik sanatına yardımcı olmak üzere 1734 te Hendesehane tesis edilmiş ise de bu okulun ömrü uzun olmamıştır. Bu devirde Batı eserlerine müracaat edilerek bir trigonometri kitabı yazılmıştır.

III. Mustafa devrinde (1757-1773) yine askerliğe yardımcı ilim olmak üzere Matematiğe ilgi daha da artmıştır. Çınarlı İsmail Kalfa bu sırada Türkçeye çevirdiği Cassini'nin astronomik cetvellerine ek şeklinde ilk logaritma cetvelini yayınlamıştır. Bu girişimlerden sonra Baron de Tott'un nezareti altında, daha etraflı surette matematik okunmak üzere Tersane civarında bir okul açılmıştır. Bu okul I. Abdülhamit zamanında islah edilerek Mühendishaneyi Bahri-i Hümayun adını almıştır.

1789 da tahta çıkan III. Selim ilk defa yeniçeri ordusunun dışında bir ordu kurmaya girişmiş ve Batıdan subaylar getirmek istediği gibi modern savaş kitapları da tercüme ettirmiştir. Kabakçı Mustafa isyanının patlaması ile III. Selim'in giriştiği Batılılaşma hareketi de baltalanmıştır.

Gericilerin bu zaferi uzun sürmemiş ve tahta çıkardıkları IV. Mustafa, Alemdar Mustafa paşanın müdahalesi ile tahttan indirilmiş ve yerine III. Selim'in batılılaşma hareketlerini benimsemiş olan II. Mahmut getirilmiştir. Alemdar

Mustafa paşa düşman karşısında sürekli yenilgilerin tek nedeninin orduda talim ve terbiyenin yokluğu olduğunu ileri sürerek talimli asker gereği üzerinde durmuştur. Bu davranışa karşı yeniçeriler isyan etmişler ve Alemdar Mustafa paşa da yok edilmiştir. Bu olaydan sonra Saray ve Devlet büyükleri yeniçeri ocağı durdukça hiç bir yenilik yapılamıyacağına kani olmuşlar ve 1826'daki isyanda yeniçerilere karşı koyarak, Vak'ayı Hayriye denilen olayla yeniçeri ocağı söndürülmüştür.

Batılaşmanın en büyük engeli böylece ortadan kalktıktan sonra II. Mahmut batılaşma hareketine girişmiştir. Bu hareket şu kollarda olmuştur :

1) Askerlik, 2) Devlet teşkilâtı, 3) Sosyal alan, 4) Kültürel alan, 5) Millî eğitim, 6) Ekonomi ve sanayi alanları, 7) Sıhhi alan.

İlk öğretim zorunlu olmuş, 1827 de Mektebi tıbbiye, 1837 de Mektebi Harbiye açılmıştır.

II. Mahmud'un vefatından sonra tahta çıkan oğlu Abdülmecit, babasının ölümünün ertesi günü 1 Temmuz 1839 da Dış İşleri bakanı olan Mustafa Reşit paşanın hazırladığı hattı hümayunu imzalamaktan çekinmemiş ve 2 Kasım 1839 da Gülhane hattının okunması ile Tanzimat devri açılmıştır.

Tanzimat, Batı uygarlığına doğru atılmış bir adımdır. Avrupa bilimini memlekete getirmek üzere yapılmış ciddi bir girişimdir. Bununla beraber, Tanzimatın Türkiye için gerçek bir rönesans olamadığı da muhakkaktır. Bunun da nedeni kuşkusuz taassuptur. Şimdi Tanzimat devrinde Maarifte yapılan islahatı gözden geçirelim :

1845 te Maarif işleri ile uğraşmak üzere bir geçici Meclisi Maarif kurulmuştur. Bu meclis tarafından Sıbyan mektepleri ile Tanzimatın ilk yıllarında açılan Rüştiyelerin islâhi ve bir Darülfunun açılması hususunda bir rapor verilmiştir. 1846 da kurulan daimî meclis bu raporu kabul etmiştir. Böylece ilk defa bir darülfunun fikri ortaya atılıyordu. Bu arada rüştiye okullarının seviyesi darülfünuna öğrenci yetiştirecek düzeyde olmadığından 1849 da Bezmiâlem Valide Sultanın eseri olarak "Valide Mektebi" adı ile açılan sonradan darülmaarif olarak değiştirilen üç yıl süreli bir okul açılmıştır. Bu okul ilk idadi olarak kabul edilebilir.

1846 da Ayasofyada bir arsada darülfününun temeli atılmış ve inşaatı 19 yıl sürmüştür. 1857 de Darülfünuna öğretim üyesi yetiştirmek üzere ilk defa iki kişi, biri matematik biri de biyoloji okumak üzere Paris'e gönderilmiştir. 1858 de Rüştiye ile idadi arasında olan Mülkiye mektebi ve ilk kız Rüştiyesi açılmıştır.

12 Ocak 1865 de I. Darülfunun serbest konferanslar şeklinde verilen derslerle açılmıştır. İlk ders Derviş paşanın verdiği bir fizik dersidir. Başlangıçta bu konferanslar ilgi görmüş ise de medreselerin aleyhteki dedikoduları etkili olmuş ve bir müddet sonra alâka azalmıştır. Binasından da çıkarılan Darülfünün, Divân yolunda bir ahşap konağa taşınmış ve bir yangın bu darülfünunu silip süpürmüştür.

1869 da Saffet paşanın maarif nazırlığı zamanında ikinci defa Sultan Mahmut türbesinin yanında bugün de var olan bir binada Tahsin hocanın müdürlüğünde ikinci defa Darülfünun açılmıştır.

16 yaşından büyük olanlar bir giriş sınavı ile alınıyordu. Öğretim 3 yıl sürüyordu.

Hikmet ve Edebiyat, ilmi hukuk, ulum'u tabiiye ve Riyaziyat olmak üzere 3 şubesi vardı. Öğretim dili Türkçe olmakla beraber, yabancı öğretim üyelerinin Fransızca ders vermeleri de kabul edilmişti. 1871 yılı ortalarında kapatılmıştır.

3. defa yine Saffet Paşa tarafından değişik şekilde bir Darülfünun kurulmasına girişilmiştir. Bu Darülfünun yine Saffet paşa tarafından 1868 de kurulan Mektebi Sultaninin, Galatasaray lisesinin, bir çeşit uzantısı şeklinde ve okulda olduğu gibi kısmen Fransadan getirelecek öğretim üyeleri ile Fransızca ders okunacak yüksek öğretim sınıfları açmak suretiyle oluşturuluyordu. 1874 - 75 ders yılında Mektebi Aliyeyi Sultaniye adı altında açılan bu darülfünunda 1) İlmi hukuk, 2) Ulumu fünunu Riyaziye ve Tabiiye, 3) Edebiyat şubeleri vardı. Bunlara mektep adı veriliyordu. Sonradan Mülkiye de bunlara katıldı ve kuruluşun adı Darülfünunu Sultani oldu. Bu Darülfünun da 1881'e kadar yaşayabilmiştir.

Dördüncü Darülfünun ancak 15 Ağustos 1900 yılında açılabilmiştir. Aynı tarihi taşıyan bir nizamnameye göre bu Darülfünun, 1) Ulumu Aliye ve Diniye, 2) Ulumu Riyaziye ve Tabiiye, 3) Edebiyat şubelerinden oluşuyordu. Hukuk ve Mülkiye okulları da bu Darülfünunun içine alınmıştı. Adı Darülfünunu Şahane idi. Öğrenim süresi 3 yıldır. 1908 den sonra adı Darülfünunu Osmaniye olmuştur. O zamana kadar ayrı olan "Mektebi Mülkiyeyi Tıbbiye"de Tıp Fakültesi adı ile bu Darülfünuna eklenmiştir.

8 Ağustos 1909 da içinde bulunduğu Mülkiye mektebi binasından ayrılarak Veznecilerde bulunan ve 1942 de tamamen yanan Zeynep Hanım konağına taşınmıştır. Emrullah efendinin nazırlığı zamanında 1911 de Darülfünun teşkilât hakkında hazırlanan nizamnamede Darülfünunun 5 şubeden oluştuğu belirtilmiş ve böylece gerçek bir üniversite şekli verilmek istenmiştir. 1919 da şube adı değiştirilerek medrese olmuştur. Fünun yani Fenler şubesi Matematik ilimleri ve Tâbiî ilimlerden oluşuyordu. Bu şubede heyet okutuluyordu.

1914 yılında Maarif nezareti Almanyadan 20 kadar öğretim üyesi davet etmiştir. Matematik ve Tabii ilimler şubesine gelen öğretim üyesi sayısı altıdır. Bunların arasında Fizik ve Matematik için öğretim üyesi yoktur. 1918 başlarında bir Fizik profesörü gelmiş ise de mütarekenin imzalanması ile ayrılmıştır.

1 Nisan 1924 te Cumhuriyet Hükümeti Darülfünuna hükmi şahsiyet vermiş , 7 Ekim 1925 de de İstanbul Darülfünunu talimatnamesi ile ilmi ve idari muh-

tariyet Medreselere de Fakülte ünvanı verilmiştir. Bir fakülteye kabul edilmek için de öğrencilerinin resmi veya özel bir liseden mezun olmaları şartı getirilmiştir.

Bir süre sonra Darülfünunun islâhı düşünülerek bu sefer Fransadan öğretim üyeleri davet edilmesi düşünülmüş, matematik ve fizik de dahil olmak üzere Fen Fakültesine 1926 da beş öğretim üyesi davet edilmiştir. Fakat bu islâhatın hiç biri köklü olmamıştır.

Ulusumuzu çağdaş Batı uygarlığına ulaştırmak için Büyük Atatürk'ün öngördüğü bir dizi reformun içinde İstanbul Üniversitesi reformu kuşkusuz en önemlilerinden biridir. Atatürk ve Hükümet Darülfünunun yerine modern bir Üniversite kurmak istiyordu. Bu üniversitenin Milletlerarası standarda uygun bir şekilde ve objektif kriterlere dayanarak kurulabilmesi için 1932 yılında, Genevre Üniversitesi eğitim profesörü ve eski rektörü Prof. Dr. Malche Ankara'ya davet edilmiş ve kendisinden zamanın tek üniversitesi olan İstanbul Üniversitesinin Batı Üniversiteleri düzeyine çıkarılması konusunda bir rapor istenmiştir.

Prof. Malche, fakülteleri, klinikleri, kütüphaneleri Darülfünunun bütün kuruluşlarını gezip, Profesörlerle, idare adamları ile görüştüktan sonra 29.5.1932'de raporunu hükümete sunmuş ve İsviçreye dönmüştür.

Bu rapordaki tenkitler şöyle özetlenebilir : Öğretim metotları orta çağdan kalmadır. Öğrenciler dersleri tamamiyle pasif olarak dinlemektedir. Öğrencilerin yabancı dil bilgileri yetersizdir. Türkçe bilimsel yayın yok ve hocalar maaşlarının azlığı nedeni ile ikinci görevler almak zorunda kalıyorlar. İstanbul Darülfünunu düşük verimli bir kuruluştur.

Bu rapora dayanarak 31 Mayıs 1933 tarihinde bir kanun yayınlanıyor. 1. maddeye göre İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler 31 Temmuz 1933 tarihinde mülğadır. 2. maddeye göre de Maarif vekilliği 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesini kurmaya memur edilmiştir.

Profesör Malche Mayıs 1933'de tekrar davet ediliyor ve 1934' ilk baharına kadar kalıyor. Kendisine yardımcı olarak verilen bir komisyonla birlikte yeni kadroları saptamaya başlıyor. Önce mevcut öğretim üyelerinin bilimsel kişiliğini araştırıp yeni üniversiteye alınabilecekleri saptamak üzere bir anket düzenleniyor. Bu ankette özellikle öğrenim ve staj durumu, uzmanlık, batıda yapılmış çalışmalar, orijinal ve klâsik yayınlarla, Batı dili bilgisi soruluyor. Gelen cevaplar inceleniyor ve çok az öğretim üyesinin yeni üniversitede görev alabileceğine karar veriliyor. Darülfünunun o zamanki kadrosu 88 profesör, 44 doçent, 108 baş asistan ve asistandan oluşuyordu. İçlerinden 157 kişi yeni Üniversiteye alınmıyor. Fen Fakültesinde sadece Ali Yar, Hamit Nafiz Pamir ve Fahir Yeniçay kalıyor.

Modern Üniversiteyi kuracak yeterli sayıda öğretim üyesi yoktu. Bu hazırlık çalışmaları İstanbul Üniversitesi için şanslı, Alman Üniversiteleri için şanssız bir

döneme rastlar. Zira, bu sıralarda Hitler, ailesinin kökünde çok az yahudilik bulunan profesörleri dahi üniversitelerden çıkarmaya başlamıştır. Bir kısım profesörler de bu rejimde barınamayacaklarını düşünerek kendiliklerinden işlerinden ayrılmaktaydı. Bu büyük ilim adamlarının arasında, Einstein, Von Mises, Freundlich, Frank, Schwartz gibi dünyaca tanınan büyük otoriteler vardı. Profesör Schwartz'ın uzun zamandan beri Zürih'te profesör olan kayınpederinin aracılığı ile ve Profesör Schwartz'ın inisiyatifi ile Profesör Malche ile temas kuran bir kısım profesörler, kurulmakta olan İstanbul Üniversitesi'ne gelebileceklerini bildirmişler ve Profesör Malche da bu durumu iyi bir fırsat bilerek bu teklifi hükümete getirmişti. 1 Ağustos 1933 de öğretim kadrosunun büyük çoğunluğu Alman profesörlerden oluşan modern İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

Lağvedilen Darülfünunda 1 Ağustos 1933 tarihine kadar müderris olarak görev yapan Fatin (Gökmen) Hoca, ilmi heyet dersi okutmaktaydı. Matematik öğrencilerine okutulan bu dersin içeriği "*Küresel Astronomi*" idi.

1933-34 ders yılı başında İstanbul Üniversitesi Astronomi Enstitüsü direktörü olarak ve Ord. Profesör payesi ile Berlin-Potsdam'da Einstein Enstitüsünün direktörü ve Berlin Astrofizik Rasathanesinde Profesör olan Dr. E.F. Freundlich davet edilmiştir. Ord. Profesör Dr. Freunlich'e 3 yabancı ilmi yardımcı verilmiştir. Bunlardan Dr. Gleissberg 1 Ocak 1934 te işe başlamıştı. 1 Şubat 1934 de gelen Bn. L. Borchheim 31 Aralık 1935'te ayrılmış ve 1.7.1934 te gelen İsviçreli Dipl. İng. E. Weber de 5 yıllık mukavelesinin sonunda 30 Haziran 1939 da ayrılarak Orman Fakültesine geçmiştir.

29 Eylül 1934 te bu kadroya ilk Türk eleman olarak ve doçent ünvanı ile atandım. Milli Eğitim Bakanlığı 1927 yılından itibaren öğretmen yetiştirmek amacı ile ve bir yarışma sınavı ile dış memleketlere öğrenci göndermiştir. Bunlardan bir çok genç reformdan kısa bir süre önce veya reform sırasında yurda dönmüştür. Reformda bu gençler kadroları doldurmak üzere 1935 yılı başına kadar doçent olarak atanmışlar ve ancak 1939 - 40 ders yılından itibaren doçentlik sınavına alınmışlardır.

1934 te Astronomi Enstitüsü Zeynep Hanım konağının 1. katında iç içe iki odadan ibaretti. Ne bir tek kitabı ne de tek âleti vardı. Ord. Profesör Dr. Freundlich, kişisel dostluklarına dayanarak, muhtelif dünya rasathanelerinden, kütüphanelerindeki çift yayınları isteyerek bir kütüphane kurmaya başlamış ve yine kendi aracılığı ile enstitüye İngiltereden 10 santimetrelik bir ayaklı dürbün ve bir pasaj âleti hediye edilmiştir. Değeri, o zamanrki para ile 1200 lira olan iki kronometre de Profesör Freundlich'e bir dostluk ifadesi olarak Greenwich Rasathanesi tarafından 245 liraya verilmiştir.

1933-34 ve 1934-35 ders yıllarında Matematik Enstitüsü öğrencilerine bir sertifika altında toplanan ve sınavı birlikte yapılan Gök Mekaniği (Ord. Prof.

Dr. Freundlich, Astrofizik (Ord. Prof. Dr. Freundlich) ve Küresel Astronomi (Dr. Gleissberg) dersleri okutuluyordu. Bu dersler o tarihte daha öğrenci olan Paris Pişmiş (sonra Meksikada Astronomi profesörü, şimdi emekli) ve bir tercüman tarafından İngilizceden ve Almancadan Türkçeye çevriliyordu. 1934-35 ders yılından itibaren Gök Mekaniği dersini, İngilizceden ben çevirmeye başladım. Dr. Gleissberg 6 ay sonra dersini Türkçe vermeye başladı.

1935 ilk baharında öğrenimini Almanya'da Münich Üniversitesinde tamamlamış olan Dr. Tevfik Okyay Kabakçioğlu asistan olarak atandı. 1935'de mezun olan Paris Pişmiş te bir ücretli kadroya atandı.

Ord. Profesör Dr. Freundlich'in aracılığı ile 11.12.1934 de Almanya'da Zeiss firmasına ısmarlanan Astrograf 25.9.1936 da Trieste üzerinden gemi ile 12 sandık halinde İstanbul limanına geldi ve Üniversite Merkez binası bahçesinde 1935 yılının Aralık ayında temeli atılan ve 6 ayda tamamlanan binanın kubbesine 1936 yılının sonbaharında yerleştirildi. Astronomi Enstitüsü 1936-37 ders yılından itibaren yeni binasında çalışmaya başlamıştır (Şimdiki bölümün yalnız büyük kubbeli parçası). Ord. Prof. Dr. Freundlich 1937 yılında Çekoslovakya'da Prag Üniversitesindeki Kepler Kürsüsüne davet edilmiş ve 1937 ders yılı sonunda İstanbul Üniversitesinden ayrılmıştır.

1933 ders yılı başından 1937 ders yılı sonuna kadar öğretim faaliyetinin yanı sıra ben ve Paris Pişmiş doktoralımızı yaptık. Benim yan dalım fizik ve Pişmiş'in yan dalı matematik idi. Ben daha evvel imtihana girdiğim için benim doktoram Fen Fakültesinin 1 numaralı doktorası oldu ve diplomalar geç hazırlandığı için de bir tesadüf eseri olarak Dekan olduğum zaman kendi diplomamı imzaladım.

Bu dönemde Ord. Prof. Dr. Freundlich'in Dr. Gleissberg ile beraber yazdığı ve Prof. Dr. Fahir Yeniçay tarafından Türkçeye çevrilen Astronomi kitabı 1937 yılının ilkbaharında yayınlandı.

Ord. Prof. Dr. Freundlich'in önerisi üzerine Milletlerarası astronomi literatürünün ana kitaplarından olan Prof. Smart'ın "*Spherical Astronomy*" adlı kitabını Türkçeye çevirdim. Ord. Prof. Dr. Freundlich 1934 yılında Atina'da toplanan Balkan ülkeleri Matematik Kongresine ve Dr. Gleissberg, ben ve Dipl. İng. bay Weber 1937 Temmuzunda Bresla da toplanan Alman Astronomi Derneğinin Kongresine katıldık. Bu dönemde Ord. Prof. F. Freundlich, biri Gleissberg ile ortaklaşa olmak üzere 3 makale yayınlamıştır.

1936 yılında Bilecik'ten rasat edilebilen tam Güneş tutulmasını rasatlamak ve bazı ölçümler yapmak üzere, bütün enstitü, Ankara ekspresine bağlanan özel bir vagonla Bilecik'e gittik.

Ord. Prof. Dr. Freundlich'in ayrılmasından sonra yeniden bir yabancı profesör bulununcaya kadar Enstitüyü Dr. Gleissberg idare etmiş ve dersler kendisi ile Doçent Dr. Gökdoğan tarafından verilmiştir.

1 Eylül 1938 yılında Ord. Prof. Dr. Rosenberg Enstitü direktörlüğüne getirilmiştir. Fotoelektrik fotometri ve fotografik fotometri alanlarında büyük şöhret olan Ord. Prof. Dr. Rosenberg maalesef İstanbul'da çok kısa bir süre kalmış ve 26 Temmuz 1940 da İstanbul'da vefat etmiştir. Prof. Dr. Rosenberg'in İstanbul'da bulunduğu sürede Astrofizik (Rosenberg), Sabit Yıldızlar (Gleissberg), Yörünge Tayini (Gleissberg), Küresel Astronomi (Gökdoğan), Gök Mekaniği (Okyay) dersleri okutulmuştur.

Prof. Rosenberg'in İstanbulda bulunduğu sürede Dr. Gökdoğan doçentlik tezini hazırlayarak 1940 mayısında doçentlik sınavını vermiş, Dr. Okyay da doçentlik tezini hazırlamıştır.

Prof. Rosenberg'in vefatından sonra 1940-41 ve 1941-42 ders yıllarında Enstitü profesörsüz kalmış, bu sürede kürsüyü yine Dr. Gleissberg yönetmiş ve derslerin yanı sıra Prof. Rosenberg zamanında başlanan küçük planet rasatlarına devam edilmiştir.

1941 yılı sonunda, yeni kurulan Fakülteden mezun olan bir öğrenci, Edibe Tüzemen (Prof. Dr. Edibe Ballı) ilk defa asistan olarak kürsüye katılmıştır.

1942 Şubat'ında meydana gelen Zeynep Hanım konağı yangından sonra Enstitüye taşınan Dekanlık ve büroları ile Matematik Enstitüsü yüzünden tek bir odaya sıkışan Enstitü, zor durumda kalmıştır. 1942-43 ders yılı başında Astronomi Kürsüsüne 5 yıllık bir mukavele ile Ord. Prof. Dr. T. Royds getirilmiştir. Hindistanda Kodaikanal Güneş Rasathanesinin direktörlüğünden ayrıldıktan sonra İstanbul'a gelen Ord. Prof. T. Royds Astrofizik dersini vermiş ve kitabını yazmıştır. Kitabını ben Türkçeye çevirdim ve uzun yıllar kürsüde ders kitabı olarak okutuldu. 8 Temmuz 1941 de doçentlik kadrosuna atanan Dr. Tefrik Okyay Kabakçioğlu 17 Kasım 1944'de Ankara Fen Fakültesi Matematik profesörlüğüne atanarak kürsüden ayrılmıştır. Ord. Prof. T. Royds'un direktörlüğü sırasında okutulan dersler şunlardır : Küresel Astronomi ve Tatbikatı (Gökdoğan), Gök Mekaniği (Okyay ve sonra E. Tüzemen) Umumi Astronomi Bilgileri (T. Rodys ve E. Tüzemen), Yıldızlar (Gleissberg), Astrofizik (Royds, ders Gökdoğan tarafından Türkçeye çevrilmiştir), Yörünge Tayini (Gleissberg), Astrofizik Rasatları ve Laboratuvarı (Gleissberg).

1946 da yayınlanan 4936 sayılı Kanunla Üniversiteye verilen muhtariyetten sonra Fen Fakültesinin bütün öğretim sistemi değiştirilmiştir. Sertifika usulu kaldırılmış, dal ve ders sistemine geçilmiştir. Derler zorunlu ve seçimlik olarak iki guruba ayrılmış ve Matematik - Astronomi lisanı için astronomiden 30-40 kredi saati mecburiyeti getirilmiştir.

Derslerin dağılımı aşağıdaki gibidir :

Zorunlu dersler :

Küresel Astronomi (1m, 2m, 3 m)

Yıldızlar Bilgisi I

Astrofizik (1 f)

Seçimlik dersler :

Gök Mekanığı (4 m, 7 m)

Yüksek Astrofizik

Yıldızlar Bilgisi II

Spektroskopji

Seminer

Burada parantez içindeki harfler Matematik ve Fizik Kürsülerinden alınacak hazırlayıcı dersleri göstermektedir.

Ord. Prof. Dr. Royds ayrıldıktan sonra dışarıdan yeniden profesör davet edilmiş ve Prof. Royds'un önerdiği gibi Fakültenin teklifi ve senatonun onayı ile Nisan 1948 de Dr. Gleissberg ve 1 Aralık 1948 de ben profesörlüğe atandık. Prof. Gleissberg kürsü başkanlığına getirildi. 1948 den evvel kürsüde yapılan teorik araştırmalar uzay absorpsiyonu ve yıldızların iç yapısı konularında sürdürülürken, bu tarihten sonra özellikle Güneş sikli üzerinde çalışmaya başlanmış, bu arada da küçük planetlerin rasatlarına devam edildiği gibi Güneş lekeleri rasatlarına da başlanmıştır.

1951 yılında araştırma yapmak üzere Michigan Üniversitesinin Ann Arbor ve Mc Math Hulbert Rasatlanelerine gittim ve Amerikada olmaktan yararlanarak Mt Wilson ve Mt Palomar Rasatlanelerinin merkez çalışma rasathanesinin bulunduğu Pasadena'ya ve Palomar Rasathanesini ziyaret ettim. Amerika'da bulunduğum sırada yapılmakta olan yeni araştırmaları ve spektroskopik araştırmaları inceledim ve araştırmam için gerekli olan bazı spektrumları hazırlamak fırsatını buldum.

1952 de Prof. Gleissberg ile birlikte o yıl Roma 'da toplanan Milletlerarası Astronomi Birliğinin Kongresine davetli olarak katıldık. 1955 de Doç. Dr. Edibe Ballı Floransa ve Capri rasathanelerinde Güneş ile ilgili araştırmalar yapmak üzere İtalya'ya gitti.

1955 de ikinci defa Milletlerarası Astronomi Kongresine katılmak üzere Dublin'e gittim. Kongre dönüşü, Mc Math Hulbert rasathanesinde Güneş servisi şefi olan Prof. Dr. Helene Dodson'un tavsiyesi ile bir Lyot filtresi alabilmek için Prof. Dr. Lyot ile görüşmek üzere Paris'e gittim. Maalesef Prof. Lyot'un ancak cenazesine yetiştim ve rasathanemizin taziyetlerini bildirdim. Ancak konuştuğum Astronom dostlarım, bana Lyot ile beraber çalışan Dr. Dolfuss'ü tanıştırdılar. Kendisinden öğrendiğime göre Lyot ile beraber 6 filtre yapmışlardı ve 1 tanesi daha satılmamıştı. Çok da isteklisi vardı. Bu filtrenin bize ayrılmasını sağlayabildim ve İstanbul'a dönüşümde Fakülteden gerekli ödeneği sağlayarak filtreyi 1956 da satın aldık. Güneş rasatları ile ünlü olan, Freiburg Üniversite Rasathanesi direktörü Ord. Prof. Dr. Kiepenheuer kürsüye davet edildi ve onun

da tavsiyeleri gözönüne alınarak filtre, astrografın üzerine monte edildi. Böylece Güneş rasatlarının kapsamı genişletilerek lekelerin yanı sıra protüberans ve flare rasatlarının da yapılmasına başlandı. Bu arada Zürich rasathanesi direktörü Prof. Dr. Waldmeier kürsüye davet edildi. Kendisi de Güneş rasatları ile ün yapmıştır. Onun aracılığı ile milletlerarası şebekeye girilerek rasat sonuçları yayınlanmak üzere, ayda 2 defa yayın merkezlerine gönderilmeye başlandı.

Meudon Rasathanesi Güneş servisi şefi D'Azambuja ve eşi ve Dr. Dolfuss de Rasathanemizi 1958 de görmeye geldiler.

Fakültede yapılan yönetmelik değişimleri ile derslerin zorunlu ve seçimlik kısımlarında da değişiklikler oldu.

1958 de Alman profesörler, bütün hakları tanınmak suretiyle Almanyada göreve çağırıldıkları zaman, Prof. Gleissberg de Frankfurt Üniversitesine davet edilmiş ve o yıl Fakültemizden ayrılmıştır.

Prof. Dr. Gleissberg'in başkanlığı süresinde 6 doktora yapılmış, 1 doktorayı da hemen hemen tamamlanmış olarak bırakmıştır. Dr. E. Ballı ile Dr. M. Hotinli doçentlik sınavlarını başarı ile geçirek doçent olmuşlar ve kürsüye atanmışlardır.

Kürsüye üç asistan, A. Kırıl, K. Avcıoğlu ve F. Yılmaz katılmıştır.

Binanın dar gelmesi nedeni ile genişletmek üzere girişimlerde bulunulmuş ve Rektör Ord. Prof. D. S.S. Onar'ın büyük yardımları ile bir ek bina yapılması Üniversite Yönetim Kurulunca kabul edilmiş ve Üniversite bahçesinin bir kısmında rasathaneye tahsisi ile tel örgü ile ayrılması kabul edilmiştir. 1956 da temeli atılan bu bina 1958 ilk baharında hizmete açılmıştır (hâlen atölyenin bulunduğu bina).

1957 de Asistan A. Kırıl Freiburg Rasathanesine Güneş üzerinde çalışmaya, Asistan K. Özemre de Meudon rasathanesine Be yıldızları üzerinde çalışmaya gitmişlerdir.

Prof. Gleissberg'in kürsüden ayrılmasından sonra ben kürsü başkanlığına getirildim. Bu tarihten sonra kürsüye uzun süreli yabancı profesör gelmemiştir.

Kürsünün bilimsel çalışmalarında Güneş rasatlarının yanı sıra Astrofizik araştırmalara da hız verilmiş ve bu maksatla dış rasathanelerle temas kurulmuş oralardan araştırmalara katılmak üzere zaman zaman yabancı profesörler davet edildiği gibi Asrtronomi Kürsüsünün bütün elemanları da o rasathanelerde araştırmalar yapmıştır.

Astrofizik araştırmalarına yön verecek deneyimli bir uzman davet etmenin isabetli olacağı düşüncesi ile Paris rasathanesi direktörü Prof. Dr. Danjon'dan bir uzman tavsiye etmesini rica ettim. Bana Meudon Rasathanesi yıldız atmosferleri bölümü şefi Dr. J.C. Pecker'i önerdi. 1958 yaz semestresinde 6 ay süre ile

Cambridge Üniversitesine giden Doç. Dr. M. Hotinli yurda dönerken kısa bir süre Meudon rasathanesinde Dr. Pecker'ni servisinde çalıştı. 1959 kış yarıyılıni İstanbul'da geçiren Dr. Pecker burada bir araştırma grubu kurdu ve Güneş atmosferindeki Demir üzerinde çalışılmaya başlandı bu konuda yayınlar yapıldı. Bunlar rasathane yayınları olarak neşredildiği gibi yabancı bilim mecmualarında da yayınlandı. Meudon rasathanesi ile kürsümüz arasında kurulan köprü uzun yıllar sürmüştür. Bu ortaklaşa çalışma NATO'ya da proje olarak sunulmuş ve kabul edilmiştir. Sağlanan mali destek sayesinde ben ve arkadaşlarım Meudon'a kolaylıkla gidip gelme olanağını bulduk. Bu araştırmalar devam ederken Dr. K. Özemre de Amerikan Üniversiteli Kadınlar Birliğinden temin edilen bir bursla tekrar Madam Herman'ın servisinde Be yıldızları üzerindeki araştırmalarına devam etmiştir. Kâmuran Özemre 1959 da Fatma Yılmaz da 1960 da başarı ile doktora sınavlarını vermişlerdir. Dr. Fatma Yılmaz 1961 yılında Freiburg Rasathanesinde Prof. Dr. Kiepenhuer ile 3 semestre çalışmıştır. 1962 de Meudon Rasathanesinde değişen yıldızlar servisinin şefi olan Madam Dr. Herman bir mukavele ile 1 semestre kürsümüze gelmiş ve değişen yıldızlar üzerine bir kurs yapmıştır.

Meudon rasathanesi ile yapılan verimli işbirliği devam ederken Basel Üniversite Rasathanesi ile yapılan çalışmalar başlamıştır. Bir İsviçre bursu kazanan Dr. F. Yılmaz, Basel rasathanesinde açık kümeler üzerinde yaptığı araştırmalar ile başlayan ve Samanyolunun yapısı üzerindeki araştırmalarla süren ortak çalışma da, çok verimli olmuştur. Zaman zaman Basel rasathanesine giden ve oradan materyal getiren elemanlarımız, Prof. Dr.A . Kırıl, Doç. Dr. F. Esin, Asistan L. Topaktaş, Asistan A. Marşoğlu ve Uzman Dr. S. Karaali üç renk fotometrisi üzerinde çalışarak doktora ve doçentlik tezlerini hazırlayabilmişlerdir. Basel rasathanesi direktörü Ord. Prof. Dr. Becker araştırmaları yürütmek üzere bir çok defa İstanbul'a gelmiştir. Ord. Prog. Dr. W. Becker'e Üniversitemizce "*Dr. Honoris Causa* " payesi verilmiştir.

Bu çalışmalarla ilgili olarak kürsüye bir Becker fotometresi alınmıştır. Bu arada Dr, J. C. Pecker Nice rasathanesi direktörlüğüne atanmış ve böylece bu rasathane ile de işbirliği başlamıştır. 1965 de bir ay süre ile bu rasathane de Pecker ile Güneş atmosferindeki demir bolluğu ve termodinamik denge üzerinde çalıştık. 1969 da 2 semestre süre ile kürsümüze davet edilen Dr. O. Bely , burada teorik astrofizik çalışmalarını başlatmış ve iki genç asistan Dursun Koçer ile Çetin Bolcal başladıkları çalışmayı kısmen de Nice rasathanesinde sürdürerek, İstanbul'da da teorik Fizik kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Y. Özemre'nin nezaretinde çalışarak Doktora tezlerini tamamlamışlardır.

İngilterede Sussex Üniversitesi Astronomi bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. W.H. Mc Crea 1971 de bir ay süre ile davet edilmiş ve Galaksiler konusunda

seminerler yapmış, sonunda asistan Dr. Marşoğlu bir yıl süre ile araştırma yapmak üzere bu profesörün yanına gönderilmiştir.

Fransa ve İsviçre ile işbirliği yapılırken bir yandan da İtalyada Padova ve Trieste Üniversite rasathaneleri ile ortak çalışmalar başlamıştır. Doç. Dr. Kâmuran Özemre, P Cygni yıldızlarına ait yeni materyeli incelemek fırsatını bulmuş Asistan Dr. Dursun Koçer ve Asistan Dr. Çetin Bolcal doçentlik tezlerini ve Astronom Gökmen Tektunalı da doktora tezini hazırlamışlardır.

Trieste Rasathanesi direktörü Bn. Prof. Dr. Hack bir ay süre ile araştırmalara katılmak ve konferans vermek üzere davet edilmiş ve yine bu rasathaneden Prof. Dr. Stalio bir semestre süre ile rasathanemizde araştırmalara katılmıştır. Padova Üniversitesi profesörlerinden ve Asiago Rasathanesi direktörü Prof. Dr. Rosino 15 gün süre ile, Padova Üniversitesi Astrofizik Profesörü Dr. Dallaporta 15 gün süre ile kürsümüzdeki araştırmalara katılmışlardır. Bunların dışında kısa süre ile kürsümüze gelip konferans veren öğretim üyeleri şunlardır. Liege Astrofizik rasathanesi direktörü Prof. Dr. Swings, Geneve Üniversitesi Profesörlerinden Bn. Dr. E. Müller, Budapeşte Üniversite Profesörlerinden Dr. Detre, Michigan Üniversitesi Profesörlerinden Güneş Uzmanı Bn. Dr. H. Dodson, California Üniversitesi Profesörlerinden Dr. L.H. Aller, Heidelberg Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Fricke, Austin Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Van den Bout (Fullbright bursu ile), Mısır Helwan Rasathanesi direktörü Dr. Asaat ve ABD Goddard Space Flight Center (NASA) dan Bn. Prof. Dr. Underhill.

Kürsümüz Milletlerarası Astronomi Birliğinin 1961 Berkeley, 1964 Hamburg, 1967 Prag, 1970 Birghton, 1973 Polonya, 1976 Geenoble Kongresilerine katılmıştır. 1961 Kongresinde, Berkeley de 1956 da kurulmuş olan Türk Astronomi Derneği Milletlerarası Astronomi Birliğinin üyeliğine kabul edilmiştir. Bu kongreye Dernek başkanı olarak yalnız katılmıştım. Diğer kongrelere gurup halinde katıldık.

İşbirliği yaptığımız rasathanelere genç asistanlarımız araştırmaları için materyel almak ve münakaşalar yapmak üzere mümkün olduğu kadar sık gitmişlerdir. Ayrıca 1973 de Çetin Bolcal Pariste College de France de tertiplenen Astrofizik olgunlaşma kursuna katılmıştır. 1978 de Dr. Dursun Koçer ve Dr. Çetin Bolcal Trieste Advanced School of Physics te tertiplenen bir Bilimsel Toplantıya katılmışlardır. Astronom Ethem Derman da aynı yerde üç yıl süre ile verilecek derslere kabul edilmiş ve 1976 da Triesteye gitmiştir. Asistan Hüseyin Menteş 1974 yılında 9 ay süre ile İspanyaya ve 1980 de Trieste gitmiştir. Dr. Gökmen Tektunalı da 1980 de Triesteye gitmiştir.

Misafir profesör olarak davet edildiğim Peşte ye ve Lille'e giderek konferanslar verdim Mısır ilimler Akademisinin davetlisi olarak Asistan Dr. Lâtif Topaktaş ile birlikte Kahire ve Helwan rasathanesine giderek Helwan'da fotoğraflar çektik.

1962 yılının Temmuz ayında Milli Eğitim Bakanlığının öğretmen kursları çerçevesinde lise öğretmenleri için bir astronomi kursu tertiplenmiş ve buna 19 öğretmen katılmıştır.

1958 ile 1980 yılları arasında memleketimizden rasatedilebilen iki tam güneş tutulması olmuş ve kürsümüz 1966 da en uygun yer olarak seçilen Ayyalıkta büyük bir öğrenci gurubu ile ve cvvelce hazırlanan program gereğince rasat yaparak tutulmayı izlemiştir. 1976 yılında da yine en uygun yer olarak seçilen Bodrum civarındaki Çiftlik köyünden ve bütün astronomi öğrencileri ile birlikte tutulma izlenmiş ve hazırlanmış olan program gereğince rasat yapılmıştır. Her iki tutulmayada Güneş rasatlarında uzman olan Profesör Dr. Waldmeier davet edilmiş ve önerilerinden çok istifade edilmiştir.

1958 ve 1980 yılları arasında kürsümüzde iki tane Milletlararası toplantı tertiplenmiştir.

27-29 Aralık 1971 tarihleri arasında Kepler'in doğumunun 500. yılı münasebetiyle Balkan Matematikçiler Derneğine dahil memleketlerin astronomlarının katıldığı bir sempozyum tertiplenmiştir. Bu sempozyuma Yunanistandan Prof. Dr. Contopoulos, Prof. Dr. Macris ve Prof. Dr. Mavridis, Yugoslavya'dan Prof. Rominco ve Prof. Dr. Michkovitch, Bulgaristan'dan Bulgar İlimler Akademisi üyesi Prof. Dr. Boneff, Romanya'dan Prof. Dr. Curce ve Prof. Dr. Dramba ile 50 Türk astronom katılmış ve 22 tebliğ verilmiştir. Bu tebliğler teksir halinde basılmıştır.

1978 yılı Eylül ayında Silivride Nâzim Terzioğlu Matematik Araştırma Enstitüsünde bir sempozyum tertiplenmiş ve buna Prof. Dr. W. Beker, Frankfurt Üniversitesinden Dr. Gleissberg ile Yunan İlimler Akademisinden Prof. Dr. Macris katılmışlardır.

1958-1980 yılları arasında Fakültenin Öğretim Yönetmelikleri sürekli olarak değişmiş ve Astronomi öğretimi de bu değişikliklerden etkilenmiştir. 1962 de Matematik-Astronomi lisansı yanında Fizik-Astronomi lisansı da yer almıştır. 1973 yılında yayınlanan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu öğrenimi önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora olarak belirlemiştir.

2 yıllık önlisans döneminde hazırlayıcı Matematik-Fizik gruba dersleri arasına 3. ve 4. semestreye Genel Astronomi I ve Genel Astronomi II dersleri konulmuş ve 1979 da yayınlanan bir yönetmelik değişikliği ile önlisans grupları arasına Matematik-Astronomi grubu da eklenmiştir.

14 Ağustos 1980 de yaş haddi dolayısı ile emekliye ayrıldığım zaman, 1934 te tek Türk eleman olarak katıldığım kürsüde kadrolu ve kadrosuz olarak 5 profesör, yine kadrolu ve kadrosuz olarak 5 doçent ve ikisi doktorasını yapmış 5 asistan vardır.

